

VÉLEMÉNY SIMON ATTILA BARÁTSÁG ÉS MEGÉRTÉS ARISZTOTELÉSZ FILOZÓFIÁJÁBAN CÍMŰ DSC DISSZERTÁCIÓJÁRÓL

Simon Attila a dolgozatában a barátság (*philia*) és a megértés (*szüneszisz*) arisztotelészi fogalmaival foglalkozik. A disszertáció két nagy fejezetből (I. Arisztotelész a személyes barátságról; II. A megértés fogalma Arisztotelésznél) és kilenc alfejezetből áll. Terjedelme 308 oldal (ebből 21 oldal bibliográfia), és 628 lábjegyzetben hivatkozik a referenciákra. Ebből is látszik, hogy formai szempontból tökéletesen megfelel mindazon követelményeknek, amelyeket egy MTA Doktora cím elnyeréséért benyújtott disszertációval szemben támaszthatunk.

Maga a dolgozat határozottan felhasználóbarát. Minden nagyobb fejezet végén szerepel egy összefoglalás arról, hogy a szerző az adott részben mit tartott fontosnak. Ilyen összefoglalások olvashatók a 3.4; 4.4; 5.4; 6.4; 7.5; 8.6; 9.5. részben. A kényelmes olvasó akár az összefoglalók alapján is megbízható képet alkothatna a dolgozat egészéről. Az opponens feladata azonban az egész mű végigolvasása. A disszerens a dolgozatban három irányban keresi az eredményeket, a filozófiatörténeti-filológiai, a filozófiai hermeneutikai valamint az analitikus elemzésekkel, amelyek egymástól némileg eltérő képet adnak, de Simon mindhármát összekapcsolva vonja le a következtetéseket.

Az első rész tehát Arisztotelész barátság-felfogását helyezi a középpontba. Arisztotelész alapvetően három típusba sorolja a barátságokat, a jón, az élvezetesnek és a hasznosnak alapuló kapcsolatokat. A dolgozat középpontjában azonban az egyediség, a fölcserélhetetlen személyiség, az individualitás képzete áll. Vagyis Arisztotelésznél a barátság fogalmának csúcspontján az egyedi jellemek közötti bensőséges barátság áll. Ebben az esetben a barátok önmagukért szeretik egymást, de erre csak jó emberek lehetnek képesek. Ez a barátság tartós, mert nem hasznat vagy élvezetet várnak el a másiktól, hanem a stabil éthoszon alapul. A barátságnak ez a formája mégis különbözik a mai barátságfogalomtól, mivel a barát esetleges kisebb hibáit nem tudja kezelni.

A IX. könyv két fejtegetése az ember "lényegéről" árnyalja a fenti képet. Az 1166a10-ből a nusz elméleti és gyakorlati értelmezése következik. Az 1168b-ben kifejezetten a cselekvés, a praxisz közegeiben helyezi el a nusz. A nusz azonban nem azonosítja az egyes emberrel, mivel a lelket komplex egészként kezeli. Simon ennek alapján határozottan és nagyon helyesen cáfolja Nehamas és Miller gondolatmeneteit, akik kételkednek a mai értelemben vett személyes barátság jelenlétében Arisztotelész műveiben. Velük szemben a szerző inkább a gadameri hermeneutika nusz felfogásával ért egyet.

A 2.3.2. fejezetben helyesen hívja fel a disszerens a kath' hautusz, di' hautusz és poioi tinesz kifejezések egyedibb, egyénibb tartalmára. A 3. fejezet egy ritkán vizsgált kérdés, az idő három aspektusát elemzi a barátságban, mivel idő dimenzió nélkül lehetetlen lenne az összeszokás, az elhasonulás vagy éppen az egymásra hatás. Kiemelném a *szünétheia* (ismerősség, összeszokás) meggyőző elemzését.

Simon nagyon határozottan hívja fel arra a figyelmet, hogy a széles körben ismert arisztotelészi barátság-meghatározás (egy lélek két testben, 1168b7; *Eudemoszi etika* 1240b3) semmiképpen sem jelenthet valódi összeolvadást, mert ebben megszűnne a barát tetteire és jellemvonásaira való reflexió lehetősége (77. old.). A barát egy másik, elválasztott, különálló énje a barátjának (79. old.).

Arisztotelésznek az az állítása, hogy a barátság, éppúgy mint a szerelem, csak egy emberre irányulhat, vagy alig néhányra, mivel a baráttal szükségképpen együtt töltött idő nem teszi lehetővé, hogy azt az időt egy másik baráttal is együtt tölthessük. Ez az állítás ugyan logikus, de ellentmond a fiatalok barátságainak, akik együtt "bandázva" nagyon sok időt töltenek közösen, és ez talán lehetőséget adna arra, hogy a barátság egyszerre többjük közt alakuljon ki. Ugyanez vonatkozik az együtt katonáskodó fiatalemberekre is. Náluk a közös tevékenység sem jelent akadályt, hiszen a kiképzés során mindent közösen kell csinálniuk.

A dolgozat második része a megértés (*szüneszisz*) arisztotelészi fogalmával foglalkozik (168-287. oldalak). A megértés fontos szerepet játszik az interpretatív mimézis folyamatában, amikor a barátok egymás vonzó tulajdonságait vagy cselekedeteit veszik maguk számára mintának. A szüneszisz legfőbb feladata a cselekvések és jellemek etikai szempontú megértése és megítélése. Ez a fejezet azért is nagyon fontos része a dolgozatnak, mert a szüneszisz fogalmának eddig nem született részletekbe menő elemzése, noha Arisztotelész az erkölcs területét hangsúlyosan közösségi dimenzióban gondolja el. Simon elemzése a Nikomakhoszi etika hatodik könyvén alapul. Először a phronészisz és a szüneszisz közti viszonyt vizsgálja, és elhatárolja egymástól a két fogalmat. Végül a szüneszisz két rokon fogalmát, a gnómét és a szüngnómét elemzi.

Számomra a legérdekesebb a dolgozatnak az a része, amely a Politika lapjain vizsgálja a phronészisz szerepét a törvényhozásban. Simon három lehetőséget lát annak magyarázatára, hogy a Nikomakhoszi etika tizedik könyvében miért nem szerepel a phronészisz? 1) Arisztotelész itt még nem törekszik arra, hogy terminológiáját összhangba hozza a mű hatodik könyvével illetőleg a Politikával. Ezt a lehetőséget, mint valószínűtlent, a szerző elveti. 2) A tizedik könyvben azért nem beszél a phronésziszról a törvényhozás során, mert itt az etika lezárásáról van még csak szó, amit majd átvezet a politika területére. 3) Arisztotelész szerint a szüneszisz része lehet a törvényhozásban a phronészisz működésének, a politikai deliberációnak. Bár a szerző hajlik erre az értelmezésre, számomra zavaró, hogy a szüneszisz eddig abban különbözött a phronészistől, hogy nem része a megfontolásnak (*buleuszisz*). Az így keletkező ellentmondás nekem azt sugallja, hogy inkább a 2) értelmezést tartsam valószínűnek, a 3)-t pedig nem.

A 8. fejezet a híres és sokat elemzett, még többször idézett definícióval foglalkozik, miszerint az ember *dzóon politikon*. Simon azonban hangsúlyozza, hogy az állítás szerves része a *mallon*, vagyis inkább. Az embernek nem egyedi sajátossága az, hogy "politikai állat", vagyis közösségi lény, hiszen a méhek, darazsak, hangyák és a darvak is azok. Az összes *zóon politikon* közül azonban az ember rendelkezik leginkább ezzel a tulajdonsággal, mivel tud beszélni és ezáltal gondolkodni is, mivel

rendelkezik *logosszal*. A logoszon alapuló nyilvános párbeszéd az, ami az embert fokozatában és minőségében is kiemeli a többi politikai élőlény köréből.

A dolgozat utolsó egysége Arisztotelész Poétikájában vizsgálja a tragédia erkölcsi hatását. Egy zárójeles megjegyzés szerint a szánalom kifejezés a *Poétika* magyar fordításában részvétként szerepel. Itt nem fogalmaz pontosan a disszerens, mivel három fordítása is megjelent a műnek. A dolgozat bibliográfiájában csak Ritoók Zsigmond fordítása szerepel, de Sarkady János (1963) és Geréb József (1891) is lefordította a művet. Sarkadyét megnéztem, ott valóban kétszer is olvashatjuk a részvétet, Geréb fordítása azonban nem volt a kezemen. Helyesebb lett volna jelezni, hogy a szerző kinek a fordítására gondolt.

A tragédia megértésében és értelmezésében a szüneszisz és a phronészisz, a tapasztalaton alapuló gyakorlati okosság segíti a nézőt. A szüneszisz tehát az esztétikai tapasztalatban is működik. A tragédia megtekintése a nézőt nem teszi jobbá, de segítheti az élet és a politika erkölcsi megítélését.

Az olvasóban felvetődik a dolgozat során alkalmazott átírás a görög fogalmak esetén. A szerző úgy döntött, hogy nem a tudományos átírást használja, hanem az akadémiai, ami egy akadémiai doktori disszertációnál figyelembe veendő szempont. Az azonban kérdéses, hogy egy szakmai olvasóknak szánt dolgozatban biztos, hogy mindent át kell írni? Aki görög filozófiáról ilyen részletekbe menően olvas, bizonyosan ismeri a görög betűket. Tudom azonban, hogy a megjelenésre szánt szövegekben a sok görög idézet aknamező, a nyomda szörnyű baleseteket tud okozni. Ugyanakkor ez az átírás sem következetes. Az 50. oldalon például 6 soron belül találkozunk a gyorsan (*ταχέως*) alakkal és a kívánság (*bulészisz*) átírással. Miért van átírva az egyik, és miért nem a másik?

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy egy kitűnő dolgozattal állunk szemben, aminek az erényét az is fokozza, hogy formailag is szokatlanul alapos. Egy 308 oldalas dolgozatban mindössze tizenhat elütést találtam, amiből kettő valójában csak szokatlan kötőjelhasználat volt (felsorolásuk a függelékben). A tényleges elütések száma így mindössze tizennégy.

Három kérdést is megfogalmaztam, amire várom a dolgozatíró válaszát.

1. kérdés: Létezhet-e nők között barátság az arisztotelészi szempontok figyelembe vételével?
2. kérdés: Arisztotelész szerint az öregek miért nem alkalmasak barátságra Arisztotelész szerint? Hiszen elég idő áll rendelkezésükre, hogy azt barátaikkal töltsék? (1157b14). Mitől lesznek mogorvák és "besavanyodott és öreg emberek"?
3. kérdés: Ha a fiatal emberek nem rendelkeznek megfelelő tapasztalattal, csak elméleti tudással, közöttük kialakulhat-e igaz barátság? 83. old.

Azt hiszem, hogy a fentiek alapján egyértelmű, hogy Simon Attila dolgozatát a bíráló bizottság számára elfogadásra ajánlom, és a szerzőnek a védés után a DSc fokozat megítélését támogatom.

Budapest, 2021. augusztus 24.

Dr. Németh György
egyetemi tanár
DSc

Elütések:

20. old. Katagóriák

47. old. világonbelüli – világon belüli: a fogalomszóból és egy toldalékmorféma-értékű viszonzyszóból álló, úgynevezett morfológiai típusú szószerkezeteket különírjuk.

48. old. szeretetreméltónak - szeretetre méltónak

72. old. jószándék - jó szándék: minőségjelzős kapcsolat

75. old. Aristotelés - Arisztotelész

80. old. a címben az Ethics nincs kurziválva

93. old. a másíknak mint kiváló embernek - a másíknak, mint kiváló embernek (akkor nem kell vessző, ha a mint tartalmi erősítésként szerepel: több mint érdekes)

101. old. együtt-érzés - együttérzés (így helyes, és nem tudom, a kötőjeles alak miben fejez ki többet?)

119. old. barátság-elképzelésben - barátságelképzelésben: a jelöletlen birtokos jelzői összetételt mindig egybeírjuk.

126. old. "Mivel azonban ez a szakasz Arisztotelész érvelésének horizontja itt meglehetősen általános vagy elvont, csakis az okfejtésnek a mi szempontunkból legfontosabb összefüggéseit mutatom be." - Mivel azonban *ebben a szakaszban* Arisztotelész érvelésének horizontja itt meglehetősen általános vagy elvont, csakis az okfejtésnek a mi szempontunkból legfontosabb összefüggéseit mutatom be. (?)

127. old. minjárt - mindjárt

135. old. aisthésis - aiszthésisz

188. old. "támogassák azokat az elhatározásokat, amely a másik életének megadják tényleges alakját" - "támogassák azokat az elhatározásokat, amelyek a másik életének megadják tényleges alakját"

194. old. "itt elsősorban arra kérdésre próbálok meg választ adni" - "itt elsősorban arra *a* kérdésre próbálok meg választ adni"

203. old. "Ezzel összefüggésben, ugyanakkor ezen részben túl is, a megértés szerepe a politikai életmódra a többi állatnál nagyobb mértékben képes fajokat jellemző élet szempontjából is meghatározó." - ezt a mondatot nem értem, szerintem a mondatban van a hiba.

254. old. "inkább jobbnak, min rosszabbnak" - "inkább jobbnak, *mint* rosszabbnak"